

Prof. dr. Edin RADUŠIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

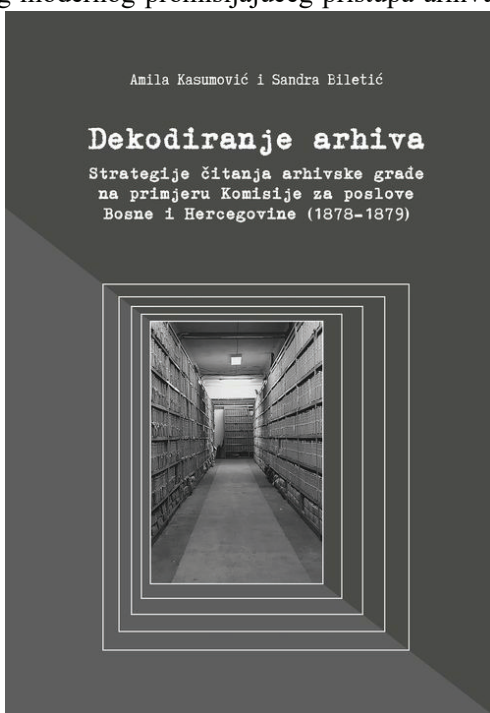
edin.radusic@ff.unsa-ba

UDK/UDC: 930.25(497.6)"1878/1879" Kasumović A, Biletić S. (049.3)

**Amila Kasumović, Sandra Biletić,
DEKODIRANJE ARHIVA: STRATEGIJE ČITANJA
ARHIVSKE GRAĐE NA PRIMJERU KOMISIJE ZA
POSLOVE BOSNE I HERCEGOVINE (1878–1879),
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu/
Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2024, 362 str.**

U metodološkom smislu knjiga *Dekodiranje arhiva: strategije čitanja arhivske građe na primjeru Komisije za poslove Bosne i Hercegovine (1878–1879)* je kombinacija konceptualnog modernog promišljajućeg pristupa arhivu kao mjestu gdje se čuvaju informacije o prošlosti, konkretnog detaljnog čitanja građe *Komisije za poslove Bosne i Hercegovine (1878-79)* te znalačkog, ne tako standardnog, postavljanja pitanja prošlosti na način da istraživač nije zarobljenik političkih aktera i činovnika koji su stvarali arhivsku građu i ostavljali tragove u zavisnosti od njihovih diskursa i prioriteta. Knjiga se može razumijeviti i kao poziv na suprotstavljanje dominaciji tema koje nameću arhivska građa i njeni tvorc i kao poziv za više istraživačke invetivnosti, pri čemu autorice smatraju da *sam* arhiv treba biti predmet istraživanja (arhivski obrat) i mjesto kontračitanja arhivske građe.

Pokazalo se da je autorski dvojac, prof. dr. Amila Kasumović s Odsjeka za historiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i viša arhivistica Sandra Biletić iz Arhiva Bosne i Hercegovine, veoma uspješan tandem.

Dr. Amila Kasumović uspješno prati trendove u svjetskoj historiografiji i primjenjuje ih na teme koje obrađuje, vješto postavlja nova historiografska pitanja i otvara nove teme. U svom naučno-istraživačkom radu dala je značajan naučni doprinos poznavanju ekonomske, socijalne, pravne, rodne i mikrohistorije druge polovine 19. i početka 20. stoljeća. Posebno treba istaknuti da je u historiji bosanskohercegovačke historiografije ostavila značajan trag u istraživanju historije “marginalaca” i “neuspješnih”, a doprinijela je i boljem poznavanju odnosa austrougarskih centara moći i bosanskohercegovačke periferije. Kada je u pitanju pristup Amile Kasumović temama koje obrađuje uviđa se da svi njeni tekstovi, uključujući i ovu knjigu, imaju humanističko polazište, a njeno bavljenje nekada zanemarenim grupama nije je odvelo u drugu krajnost - što je čest slučaj u modernom bavljenju prošlošću - u “nasilje” nad akterima historije.

Kolegica Sandra Biletić predano i odgovorno obrađuje, istražuje i prezentira dokumente i podatke iz dokumenata te piše zanimljive tekstove koji su svjedočanstva o bosanskohercegovačkoj historiji austrougarskog i jugoslavenskog razdoblja. Pokazala je interes za bavljenje cjelinom Bosne i Hercegovine, pojedinim istaknutim ličnostima i “malim” ljudima, važnim događajima te, posebno, svojim rodnim Kiseljakom. Moglo bi se reći da je posebno privlači sudbina običnih ljudi. Istakao bih i kolegijalnost kolegice Biletić o kojoj svjedoče brojni istraživači građe Arhiva Bosne i Hercegovine.

Autorice kroz podteme glavne teme knjige *Dekodiranje arhiva* interdisciplinarno i multiperspektivno propituju i dekonstruiraju dosadašnje spoznaje o uspostavi austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini kao i održivost „historijskih istina“ o širokom spektru pitanja vezanih za to prelomno razdoblje bosanskohercegovačke historije. Još u uvodnim razmatranjima dr. Amila Kasumović i Sandra Biletić su naglasile da odstupaju od tradicionalne premise da je znanost univerzalna i objektivna i da istraživanje može rezultirati objektivnom rekonstrukcijom prošle stvarnosti. Uvodna razmatranja autorice su iskoristile da rasprave tu „dilemu“ i uvedu nas u historijat dekonstruiranja arhiva, posebno izdvojivši važnost razmatranja Jacques Derride koji je s pravom ukazao da su arhivi od svojih početaka do savremenosti bili vezani za centre moći i posljedično su nudili percepciju događaja i pojava onih koji su imali moć. Time je napravljen metodološki temelj za obradu gore spomenutih podtema glavne teme – drugačije čitanje korištenih (ili bar poznatih), veoma vrijednih, dokumenata koje je iza sebe ostavila Komisija za poslove Bosne i Hercegovine, a koji čine jednu organsku cjelinu.

Rezultati cjeline teksta su dvostruki: sadržajni i metodološki. Autorice su, radeći na istraživački veoma zahtjevnoj građi i koristeći suštinu historijske metode (vidljivost i naglašavanje istraživačkog postupka), dominantne stavove iz vrijedne arhivske građe ostale iza Komisije za poslove Bosne i Hercegovine tretirale kao samo jednu percepciju opisanih pojava, istovremeno tražeći u toj istoj građi i glas podređenog, onoga koji nije bio na poziciji moći. U jednom, nisu dozvolile da stvaraoci građe nametnu svoje obrasce i vrijednosne sudove

već su znalačkim postavljanjem pitanja arhivskoj građi ponudile drugačiju sliku od one koju su dominantno nudili i nametali tadašnji centri državne moći. Time takva historija prelomnih godina bosanskohercegovačke historije postaje dekonstrukcija kolonijalnih pogleda na Bosnu i Hercegovinu i dešavanja u njoj pa slike austrougarskih ideja kako i zašto upravljati Bosnom i Hercegovinom, uspostave austrougarske vlasti, načina upravljanja zemljom, državno-pravnog položaja Bosne i Hercegovine, odnosa vlast u državnim centrima – vlast u provinciji – domaće stanovništvo, izbjegličkog pitanja te drugih pojavno „manje važnih pitanja“ (npr. marginalnih grupa, običnih trgovaca) izgledaju drugačije, multiperspektivnije i potpunije. Ovom knjigom razbijaju se i tabui o važnim i nevažnim historiografskim temama. Nastojalo se, koliko god je to bilo moguće, da napisana historija što manje bude samo politička i administrativna historija i da se predstave i rasprave svi aspekti koji su iz državne perspektive predstavljeni pojmom kulturne misije, ali i odgovori pojedinaca i grupa na tu politiku.

Posebno bih skrenuo pažnju na konkretizaciju metodološkog pristupa u dijelu knjige koji nosi naslov *Zavodljivi arhiv*.

Na primjeru “izbjegličkog pitanja moguće je plastičnije prikazati “Dekodiranje arhiva” i prkošenje arhivu autorica ove knjige. Pitanje bosanskohercegovačkih izbjeglica sa ustaničkog područja i u vezi s ustankom u Bosni i Hercegovini 1875–78. godine, njihova repatrijacija iz Crne Gore, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije te osiguranje sredstava za njihov održiv povratak, bilo je jedno od ključnih pitanja koje je trebalo riješiti čim prije nakon austrougarskog zauzimanja Sarajeva i zemlje u cjelini.

Pored toga što se, kako zaključuju autorice, na pitanju repatrijacije izbjeglica pokazala sva kompleksnost situacije i izazova, ponajviše finansijske prirode, s kojom se susrela austrougarska vlast u okupiranom području, analiza izbjegličkog pitanja, postupaka aktera koji su se bavili ovim pitanjem i podataka koje je iza sebe ostavila Komisija – u jednom o tome šta ima i šta sve nema u korpusu obrađene arhivske građe o ovom pitanju – pokazuje da su u sjenci pitanja koje nameće administrativni diskurs građe dobrano obilježen orijentalizmom i kolonijalizmom, po uvjerenju autorica planski, ostala sakrivena ili nedovoljno istaknuta važna demografska i humanitarna/humana pitanja.

U tom smislu autorice zaključuju da je pitanje bosanskohercegovačkih izbjeglica “u građi Komisije za poslove Bosne i Hercegovine postavljeno tako da u prvi mah svjedočimo uglavnom administrativnom diskursu koji postupa tako da repatrijaciju bosanskohercegovačkih izbjeglica vidi kao problem koji treba riješiti na način koji je najmanje štetan, prije svega, za Monarhiju.”

Autorice argumentirano tvrde da je teško u korištenoj građi saznati bilo šta o konfesionalnom i socijalnom statusu izbjeglica, po pretpostavci mahom kršćana i nešto muslimana, da je moguće samo nazrijeti socijalnu stratifikaciju (među izbjeglicama bilo onih koji su se mogli o svom trošku, potpuno samostalno, vratiti u domovinu), da je iz usputnih podataka moguće saznati da postoji specifična grupa izbjeglica - bugarske muslimanske izbjeglica koje su svoje privremene domove našle na teritoriji Bosne i Hercegovine u vrijeme Velike

istočne krize ili one koje su tokom osmansko-crnogorskog rata izbjegle iz nikšićkog okruga, ali da ni u ovom slučaju nemamo više informacija o samim izbjeglicama. Autorice zaključuju da izbjeglice “jednostavno ostaju u pozadini i ne znamo kako su živjeli, koja je bila prosječna starosna dob među njima, koji je bio omjer muškaraca i žena, koliko je bilo prisutno djece, kakav je bio njihov socijalni status u domovini i sl.”

Na kraju i “presuđuju” austrougarskom kolonijalnom arhivu te navode slijedeće: “No sačuvana komisijska građa vrijedna je za razumijevanje kolonijalnog arhiva samog: zašto se dokumenti sastavljaju na dati način, zašto su izbjeglice samo broj i finansijsko opterećenje, zašto se insistira na brznoj repatrijaciji, (...) Šta su tvorci arhiva htjeli i šta je bila njihova intencija? Zbog čega se javljaju iznova suhoparne formulacije, jezik dokumenata zvuči sterilno, a evidentan je i izostanak empatije kod tema kakva je izbjegličko pitanje? Stječemo dojam da se kod potencijalnog čitatelja želi izazvati osjećaj divljenja prema monarhijskoj birokratskoj mašineriji, uspostavljenom redu.”

Ovaj primjer seciranja tragova o izbjegličkom pitanju u analiziranom korpusu građe pokazuje da se ova knjiga mora čitati cijela kako bi se vidjela realizacija ideje novog pristupa arhivskoj građi - postavljanju istraživačkih pitanja koja ne nameće, ili bolje rečeno, krije arhivska građa.

Imajući sve navedeno u vidu – svjež metodoliški pristup, diskusiju o novim teorijskim pristupima izučavanja arhiva te doprinos historiografiji Bosne i Hercegovine, toplo preporučujem čitanje knjige *Dekodiranje arhiva: strategije čitanja arhivske građe na primjeru Komisije za poslove Bosne i Hercegovine (1878–1879)*.